

VLADIMÍR MIKULKA

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ PRODUKT TVOŘIVÉHO MOZKU

TESLA

Biografické inscenace nejsou v českém divadle ničím výjimečným; obvykle však bývají věnovány osobnostem z prostředí politického, kulturního nebo uměleckého, a navíc spíše domácího původu. Když tedy Divadlo Komédie ohlásilo, že nasadí titul, jehož protagonistou bude srbsko-americký vynálezce Nikola Tesla, vzbudilo to jisté oživení v sále. Očekávání podpořilo i jméno režiséra: Jakub Maksymov – čerstvý absolvent KALD DAMU s pověstí vynálezavého hračičkáře – získal v aktuálních Cenách kritiky nejvíce hlasů v kategorii Talent roku 2020.

Samotný Nikola Tesla (1856–1943) byl osobností neobyčejně barvitou; kromě řady zásadních objevů na poli elektrotechniky je s jeho jménem spojena i spousta divokých sporů, fantasmagorických plánů a dodnes živých konspiračních teorií. Po této stopě – jakkoli lákavé – se nicméně Maksymov (společně s dramaturgem Karlem Kratochvílem) kupodivu nevydal. Ve své inscenaci vyšel z Teslova údajně vlastního životopisu,¹⁾ vyznačujícího se velmi osobním tónem

¹⁾ Na internetu je volně ke stažení ve formátu pdf, stačí do vyhledávače zadat titul *Neobyčejný život Nikoloy Tesly*; jeho autentičnost je poněkud sporná, to však není z hlediska inscenace příliš podstatné.

Tesla, scénář a režie Jakub Maksymov, Městská divadla pražská – Divadlo Komedie, 2021. Milan Vedral

a trochu naivním stylem, stejně jako kombinací podstatných informací s nejružnějšími historkami a fantaziemi. Tyto polohy tvůrci s více či méně ironickou nadsázkou převádějí do divadelních obrazů, senzacím a bulvárně atraktivním tajemnostem se však vyhýbají.

Svůj hlavní zdroj inscenace otevřeně přiznává hned od začátku. Po dlouhé a pečlivé přípravě hrací plochy (která probíhá před diváky a tvoří jakýsi prolog) následuje hudební výstup kombinující drásavé elektronické zvuky s balkánsky

znějící melodií, načež vstoupí Karin Vápeníčková Bílíková s velkou knihou. Postaví se k řečnickému pulťáku jako k oltáři a začne do mírně ztišené hudby předčítat: „*Narodil jsem se za bouřlivé letní noci...*“ atd. Záhy dojde na historku s kocourem Mačákem, jehož jiskřící srst byla Nikolovým prvním setkáním s elektrinou. Štěpán Lustyk a Milan Vedral (hraje se pouze ve třech, pánové se v titulní roli střídají) mezitím přitáhnou na scénu postarší televizory, na jejichž elektronických obrazovkách se objeví jak blesky, tak

zmíněný kocour. Jeho obraz je ovšem rozdělen na půlky, které se synchronně pohybují na dvojici obrazovek; na zavolání se Mačák obrátí a pochoduje i s pohybujícími se televizemi na opačnou stranu. Když se mluví o statické elektřině, je to názorně dokumentováno přiložením mikrofonu k tichounce praskající obrazovce.

Postup „něco odvyprávět a pak vyprávěné s žertovnou nadsázkou ilustrovat“, který je v *Tesloví* hojně využíván, není sám o sobě nijak objevný. Maksymov a spol. nicméně dokážou být v této mnoha tvůrci prověřené disciplíně mimořádně vynalézaví; groteskní či poetické nápady sázejí s marnotratnou lehkostí a vydrží jim to po celou dobu zhruba osmdesátiminutové inscenace. Nemá smysl snažit se popsat všechno, ale nedá mi to nezmínit pro lepší představu výstup, který na premiéře vzbudil největší veselí: když Tesla vzpomíná, že se v Americe musel nějakou dobu živit jako kopáč, chopí se Lustyk odevzdaně kuchyňského mixéru jako sbíječky a postupně se s ním zanořuje do propadla, dokud mu jen prodlužovačka stačí.

Důležitou součástí těchto obrazů je však ještě něco. Jakub Škorpil to nazval „okouzleným překvapením“²⁾ a měl na mysli především divácký zážitek. Nelze nesouhlasit, myslím ale, že tu zdaleka nejde jen o publikum. Okouzlení je v tomto případě klíčovou součástí inscenační poetiky a tvůrci s jeho různými podobami pracují zcela vědomě a také velmi účinně (aniž by si to překáželo s ironií a zlehčujícím nadhledem).

²⁾ Nadivadlo, 15.6.2021.

Okouzlen je především samotný Tesla, a to jak skutečnými či domnělými možnostmi svých vynálezů, tak objevováním jako takovým. V představení zcela případně zazní věta, kterou se lze dočíst hned v úvodu výše zmíněných pamětí: „Vývoj a rozvoj člověka je životně závislý na vynálezech. Vynález je nejdůležitějším produktem jeho tvořivého mozku.“ V závěru se sice ukáže, že tohle okouzlení může nabýt i destruktivní podoby sebestředné zaslepenosti, přesně to ale k reálnému Teslovi nepochybně patřilo. Jeho velmi neokouzleným protipólem je v inscenaci bankéř Morgan (bohužel dost prvoplánově zkarikovaný do podoby podivného homunukla), jenž utopí velké peníze v Teslově megalomanském projektu přenosu energie na dálku. Morgan jedná pouze na základě chladně racionálních úvah, které zahrnují i možný krach, tedy něco, co si „setrvalé okouzlený“ vynálezce nedokáže vůbec připustit; příslib poskytnutí požadované sumy doprovodí ne právě přátelskými slovy „nelíbíte se mi, jste kontroverzní a vychloubačný podivín“.

Úplně jiný typ okouzlení je spojen se záplavou elektronických přístrojů, které se v průběhu představení na jevišti objeví. Trochu samozřejmou „moderní“ atrakcí jsou zářivky uspořádané do podoby jakýchsi světelných varhan a generátor, který v zadní části scény vyrábí velké barevné výboje. To je hra na celku přímočarý a vlastně i očekávatelný efekt (nic proti tomu, světelné varhany vypadají výborně a poslední obraz byl i díky nim velkolepý). Mnohem důležitější jsou však poněkud muzeálně působící, leč stále funkční elektrospotřebiče z přibližně předminulé gene-

race. Televize, rádia, vysavače, fény a bůhvíjaké další výrobky tu mají postavení objektů téměř fetišisticky zvyvaných a zapojují se do celé řady výstupů (pomocí vysavače lze například obracet listy knihy nebo sfoukávat svíčku). Dokonce mají i vlastní sólo, a to v okamžiku, kdy biografická linka dospěje k Teslovu životnímu trumfu, jímž bylo vítězství „jeho“ střídavého proudu nad Edisonovým jednosměrným, stvrzené spuštěním vodní elektrárny firmy Westinghouse na Niagare. V tu chvíli je hrací prostor vyhrazen pouze přístrojům a jejich náležitě hlučnému chodu. Pro pořádek je vhodné poznamenat, že všechny aparáty fungují na střídavý proud a většina z nich nejspíš tak či onak využívá některý z Teslových vynálezů; navíc lze odhadnout, že to jsou z velké části výrobky firmy Tesla, tedy podniku, který býval v Československu v této oblasti druhdy téměř monopolní.

A do třetice: okouzlení vědou se projevuje v trochu cimrmanovský pojatých přednáškách na různá technická témata. Neříká se v nich sice nic, co by středoškolaři neznali z hodin fyziky, ale Milan Vedral využívá příležitost k rozehrávání velmi zábavných výstupů, v nichž se mu daří navodit dojem, že popisuje cosi neobyčejně komplikovaného a běžnému smrtelníkovi nepřístupného. Publikum se lehce rozeřeje při opáčku funkce asynchronního elektromotoru; o něco později, těsně před vynálezovým vítězstvím ve „válce proudů“, nadejde velká chvíle vysokofrekvenčního transformátoru (což je přístroj generující velmi vysoké napětí, které však při doteku neublíží). Vedral škobrtavě, se spoustou odoček a záměrně nepřilíši přesvědčivě vyloží, že zde žádné nebez-

Tesla, scénář a režie Jakub Maksymov, Městská divadla pražská – Divadlo Komedie, 2021. Karin Vápeníčková Bilíková a Štěpán Lustyk

pečí nehrozí („přežít se to dá, já bych řekl, že pro někoho to může být až příjemná záležitost“), načez zve na jeviště dobrovolníky, kteří si jeho tvrzení mohou ověřit na vlastní kůži. Scéna vyvrcholí extatickým osaháváním „Tesláčku“ protagonisty a téměř šarlatánsky předváděným bezkontaktním rozsvěcováním zářivek držených v rukou.

Do této okouzlené (a vpravdě okouzlující) atmosféry je vpleten Teslův reálný životní příběh. Fakta jsou servírována hodně výběrově a nechybí žertovná nadsázka; samozřejmosti jsou drastické zkratky. Občas dojde i na narážky, které mohou být srozumitelné pouze těm divákům, kteří jsou o tématu předem informovaní. Nijak zvlášť to nevádí, inscenace nepředstírá, že by byla seriózním životopisným dílem, cílem je spíš předvést fascinující životní oblouk vedený neutuchajícím nadšením, megalomanským sníkovstvím a romanticky rozevlátou neschopností přistupovat k věcem realisticky.

Zatímco Teslovy dětské historky jsou ještě předvedeny téměř jako výstupy ze situační komedie zahrnující třeba i rodinnou večeři (na věrohodnost se tu ovšem nehraje, matka má na sobě blyštivé stříbrné tričko, otec-pop zas džínovou košili), po příjezdu do Ameriky běh událostí výrazně zrychlí; je tudíž nutné si vystačit s výjevy poněkud letnými. Teslovo setkání s Edisonem se například smrskne na pár jednoduchých anglických vět, při kterých se nad jevištěm ve výši hlav

kývají dvě žárovky; „válka proudů“, tedy mnohaletý urputný boj o to, zda se v USA prosadí používání stejnosměrného nebo střídavého proudu, má podobu několikerého zopakování replik „*AC is future / DC is future*“. Inscenátoři nicméně neopomenou přihodit některé obzvláště barvitě detaily – s rakvičkářskou nadsázkou například předvedou veřejné usmrcování psů elektrinou, čímž příznivci stejnosměrného proudu skutečně dokazovali nebezpečnost toho střídavého.

První dvě třetiny inscenace sledují Teslovu strmou cestu vzhůru; po triumfálním „sóle elektrospotřebičů“ následuje neméně strmý pád. Svázán je s krachem technicky nepodloženého plánu na celosvětovou síť šířící bezdrátovou energii a s tím spojené výstavby speciální věže v New Yorku. Stále zoufalejší dopisy (postupem času i poněkud výhrůžné), ve kterých Tesla žádá bankéře Morgana o další peníze a přitom stále méně věrohodně líčí zárnou budoucnost svého vynálezu i celého lidstva, se střídají se scénami posmutněle lyrickými. V nich Tesla popisuje svůj mysticko-milostný vztah k bílé holubici se zářícíma očima, která mu přilétla k oknu a kterou se marně pokusil vyléčit s vynaložením svých posledních peněz. Smysl je zřejmý: snilkovský život je zakončen snilkovskou smrtí. Celou pasáž završí jemný a jednoduchý, současně však silný obraz: demolice Teslovy věže – akt samozřejmě rovněž velmi symbolický – je znázorněna pouze nasvícením proužku prachu, zvolna se snájejícího odkudsi shora. A pak už přijde efektní finále, ve kterém na setmělé scéně divoce září velké barevné výboje za zvuků zářkových varhan.

Jakub Maksymov ve své první „velké“ inscenaci prokázal nejen dostatek nápadů a schopnost účinně pracovat s kontrasty, ale především to, že umí svou poetiku docela samozřejmě uplatnit i ve formátu inscenace (víceméně) činoherní. Důležité je, že se přitom mohl opřít o herce, kteří jsou s ním viditelně naladěni na stejnou vlnovou délku. Vápeníčková Bílíková, Vedral i Lustyk jsou součástí silné generace čerstvých absolventů KALD DAMU a v *Teslovi* příkladně naplňují představu, jak by měl správný absolvent „alterny“ vypadat: dokážou být zábavní, aniž by exhibovali nebo příliš tlačili na pomyslnou komediální pilu, nečiní jim problémy hrát přímo na publikum, vyhýbají se těžkopádnému psychologizování, navzájem na sebe slyší, jsou muzikální.

Jednoduše řečeno, *Tesla* je inscenace velmi dobře vymyšlená, naprosto suverénně zrealizovaná a k tomu srozuměně zahraná. Což je tím cennější, že se důsledně pohybuje na více než zrádném území „divadla pro celou rodinu“. Troufnu si zaprorokovat, že se v Komedii objevil nový divácký hit – a přitom si povzdechnout, že pokud by všechny divadelní hity vypadaly takto, bylo by na světě krásně.

Tesla, scénář a režie Jakub Maksymov, dramaturgie Karel Kratochvíl, výprava Olga Ziębińska, hudba Lazar Novkov, multimediální spolupráce Dominik Migač, Městská divadla pražská, premiéra 14. 6. 2021 v Divadle Komedie

redakce Jakub Škorpil